

Magyar Képzőművészeti Egyetem

Doktori Iskola

A keret mítosza

(Egy thesszé tézise)

KissPál Szabolcs

**DLA értekezés tézisei
2007.**

DLA-dolgozatom tágabb értelemben művészet és tudomány, szűkebb értelemben a kortárs médiaművészet és a technotudomány kapcsolatáról szól. E kapcsolat legfontosabb kérdése, hogy a művészet milyen módon tud ismereteket – és ezáltal tudást - létrehozni, terjeszteni, értelmezni, milyen részvételi lehetősége és szerepe van a tudás gazdaságában.

A négy fejezet különböző nézőpontjai nem egy egységes, tudományos beszély retorikai szerkezetének rendelődnek alá, hanem – miként egy keret négy oldala – módszertani eszközként határolják körül a művészet és tudomány kapcsolatának megközelítési lehetőségeit, valamint az ezekhez kapcsolódó kérdéseket és kételyeket. Az írás tehát voltaképpen a téma megközelítésének fejlődéstörténete.

A négy fejezetből álló értekezést egy műfaji pozicionálás és néhány módszertani előfeltevés előzi meg. A thesszének nevezett köztes és fiktív műfaj megalkotását, pontosabban *deklarálását* az indokolta, hogy meglátásom szerint a művészeti DLA-értekezés státusa a priori problematikus, tekintettel arra, hogy a művészetelméleti tárgyak (művészettörténet, esztétika, műkritika) függetlenítették és „lefoglalták” azokat a megközelítési szempontokat és módszereket, amelyek a művészet elméleti megközelítéséhez egyáltalán igénybe vehetők. Elméleti munkát író művészként olyan területről kell elindulnunk, amely nem létezik, mert bár valaha a művészet

birtokolta, mára már más tárgy kompetenciája alá esik. A művészeti DLA-értekezésnek nem lehet célja egy művészettörténeti, esztétikai, műkritikai vagy filozófiai elemzés, ezért a Sehol-hely Nem-földjéről, Utópiából indulva halad egy még csak sejthető irányba, útközben kutatva saját módszertana után. Erre ad esélyt a thesszé műfaja (az esszé és tézis összevonásából alkotott fogalom), amely egy formalista és szubverzív kritikai álláspont fenntartását biztosítja, megőrizve eközben saját autonómiáját. Nem válik művészettörténeti, esztétikai vagy műkritikai diskurzussá, ha mégis, akkor a nyelvet álöltözetként használva, önmagával takarja el magát.

E sajátos módszertan kialakítási kísérletét három premisszára építem, amelyek a teljes szöveg státusára vonatkoznak. A dolgozat központi részét alkotó négy fejezet koncentrikus körpályák bejárása által elemzi a felvetett kérdést: létezik-e, s ha igen milyen jellegű kapcsolat művészet, valamint ismeret, tudás, kutatás, tudomány között?

Az első részben, amely az *Alapproblémák* címet viseli, három általános kérdést részletezek, amelyek a művészet-tudomány kapcsolat tárgyalását rendkívül megnehezítik, jóformán ellehetetlenítik. E fejezet alegységei közül az első *A dekonstrukció paradoxona*, egy a művészet és tudomány huszadik századi közelítését nagyban befolyásoló tudományfilozófiai szemlélet, a szociálkonstruktivizmus szerepének ellentmondásosságára hívja fel a figyelmet. A második rész az összehasonlíthatóság technikai korlátairól szól, tekintettel a két fogalom és az általuk megjelölt területek kor- és szemléletfüggő mivoltára, valamint annak bizonyítására tesz kísérletet, hogy autonóm területként felfogott kulturális identitásuk látszólagos, módszertani és filozófiai szempontból is messzemenően sokrétűbbek annál, hogy ellentmondásmentesen összehasonlíthatóak legyenek. Az Alapproblémákat lezáró alfejezet a *Fordítás és modelltranszfer* címet viseli és azokra a nyelvi-logikai problémákra hívja fel a figyelmet, amelyek a természettudományos modellek lefordíthatatlanságában, illetve a fordításból adódó félreértésekben rejlenek.

A dolgozat második fejezete *Láthatóság, tudás, megfigyelő* címmel a tudományos módszerek ismeretelméleti vonatkozásait tárgyalja, lényegi kérdései: *a művészetet mely jellemzői teszik alkalmassá tudás termelésére, alkalmazhatók-e episztemológiai kritériumok művészet által létrehozott ismeretekkel kapcsolatban, és ki lehet a címzettje ezen ismereteknek?* Az, hogy részt

vehet-e a művészet korunk tudásgazdaságában elsősorban hatalmi kérdésként közelíthető meg, amelynek kulcsfogalmai a láthatóság és szemléletesség. E két aspektust járja körbe a fejezet első alfejezete, amely a *Szemléletesség alkonya* címet viseli. Ebben kifejtésre kerül a jelenkori reáltudományok legjelentősebb hendikepje, a szemléletesség hiánya, valamint az ebből származtatható problémák, amelynek megoldására a művészet érvényes eszközökkel rendelkezik, leginkább vizualizáló képességeiből adódóan. E képességet napjaink számos médiaművészeti irányzata kamatoztatni igyekszik, ám a tudás felhasználójaként megjelölt szubjektum meghatározásában eltérőek a gyakorlatok, annak függvényében, hogy e szubjektumot perceptuális-biológiai vagy etikai-társadalmi valójában közelítik-e meg. Ennek érdekében a második első alfejezet az ismeretelmélet központi fogalmait: az indukció, verifikáció és demarkáció kérdéseit mutatja be mint a tudomány - nem mindig problémamentes, de – elfogadott logikai módszereit. E módszerek közvetlen alkalmazása a művészet területén kérdéses, amennyiben a modern művészet eszközeire inkább egy negatív indukció jellemző, és a demarkációs kritérium meggyőzően kizárni látszik a művészi alkotófolyamatot a tudományosság területeiről. Az igazság–szépség fogalompár művészet- és tudománytörténeti jelentőségének gyakori hangsúlyozása ezen ellentmondás feloldását kísérel meg, ám érvényessége több ponton megkérdőjelezhető. Ezen ellentmondások feloldási esélyét Popper 3 világ modellje és annak objektív tudásfogalma hordozza, ám a tudást befogadó szubjektum kultúrtörténeti és társadalmi meghatározásra szorul. Erre tesz kísérletet a következő alfejezet, amely a néző mint megfigyelő szubjektum kialakulásának kétféle, historizáló és pragmatikus művészettörténeti genealógiáját vázolja fel, megelőlegezve azt a következtetést, hogy művészet és tudomány összekapcsolásához az utóbbi érvelés alkalmas, és ez elkerülhetlenné teszi a tudás hatalmi dimenzióinak figyelembe vételét.

A harmadik fejezet e nézői szubjektum meghatározására befogadáselméleti megközelítésből, a keretfogalom szerteágazó és történetileg változó jelentéseinek számbavételével tesz kísérletet. A négy alfejezetből álló *A kerettől a médiáig* címet viselő dolgozatrész célja a médiaművek esetében alkalmazható keretfogalom körülhatárolása, amelynek legfontosabb jellemzője a részvétel mozzanata. Ennek érdekében érvelésem a hagyományos képkeret modern kori funkciójának, valamint a modern megfigyelő szubjektum kialakulásának történeti egybeesésétől indul, majd a keretfogalom alkalmazhatóságát vizsgálja a technikai és elektronikus képek, illetve

a technológia-alapú művek esetében. A fejezet párhuzamosan tárgyalja a keret konkrét és elméleti-logikai jelentéstartományait, az utóbbira fektetve hangsúlyt, és megkísérli szemléletessé tenni azt a folyamatot, amelynek során a fogalom a keretezett reneszánsz táblaképtől a fotográfia keretét képező vak téren keresztül eljutott a valós idejű videóképpel, illetve az interaktív művek keretfogalmához. E folyamat eredményeként vált maga a technológia a képek és tartalom keretévé, mégpedig nem annyira a konkrét eszköz, hanem inkább a befogadó szubjektum és társadalmi jelenléttel bíró média kulturális kapcsolatából adódóan.

A negyedik *Kutatás, tudás és társadalom* fejezetcím alatt található négy alfejezet elkülöníti azt a két, történetileg is kimutatható és egymástól különböző álláspontot, amellyel a médiaművészet a tudásgazdasághoz viszonyul. Az esettanulmányokat és konkrét példákat is felsoroló rész előbb felvázolja azokat az összefüggéseket, amelyek a tudományos intézmények és művészeti kezdeményezések egymásra utaltságának háttérében állnak. A tudás termelésének, birtoklásának és terjesztésének jogáért folytatott küzdelem motivációi a tudomány és a művészet esetében különböznek, ám a szemléletesség és láthatóság igénye kapcsán találkoznak. E találkozások ellentmondásait járja körül a *Láthatóság és hatalom* című alfejezet, rávilágítva a tudományos kérdéseket metaforikusan feldolgozó művek, kiváltképpen az adatvizualizációval operáló alkotások problematikus és alárendelt voltára. A második alfejezet a magas médiaművészet kritikáját fejt ki a totalitárius és részvételi utópizmus hagyományainak fényében. A technotudomány fogalmának bevezetésével felvázolja a médiaművészet előtt álló választást: a passzív-demonstratív illetve aktív-szubverzív stratégia közötti választás dilemmáját. Esztétizálás és aktiválás konfliktusáról van szó, amint az a következő rész címében megjelenik, mivel a két álláspont a médiatörténet kezdeteitől egészen napjainkig karakteresen elválik egymástól. A harmadik alfejezet e két különböző magatartást mutatja be néhány példán keresztül, egyben felveti közönség-közösség kérdését, amelyet a záró alfejezet részletez. Ebben egy konkrét példán keresztül kerül bemutatásra az a viszonyulás, amely nézetem szerint a médiaművészet tudásgazdaságban való részvételének modellje lehet.

KissPál Szabolcs

2007-03-10, Budapest